

Kolozsvár, 1909

XIV. évfolyam.
10. szám.

Junius.

„... Kedves fiatal rendtársaimnak önművelődésük ügyében a „Kalazantinum“ c. lap útján kifejtendő működésére Istennek szent áldását kérem. 1897. okt. 11. **Frank Ferencz**, rendfőnök.”

„... Szívem mélyéből üdvözlöm a kegyesrend kolozsvári tagjait és buzgó törekvéseit s örvendek, hogy magaméinak mondhatom őket 1898. márcz. 15. + **Gusztáv Károly**, erdélyi püspök.”

A szerkesztésért felelős:

Komáromy Dezső

Megjelenik:

a szüneti kivételével havonként.

Előfizetési ár 4 korona.

Kiadótulajdonos:

a „Kalazantinum“ hittudományi
és tanárképző-intézet.

Fejezetek az indogermán összehasonlító nyelvtan hangtanából.

Írta: Dr. Balfavári Jenő.

(Folytatás.)

Nigidius Figulus az *nc* és *ng* összetételekről így szól: *inter litteram n et g est alia vis, ut in nomine anguis et angeri et ancoral et increpat et incurrit et ingenuus: in omnibus enim his non verum n, sed adulterinum ponitur. Nam n non esse lingua indicio est; nam si ea littera esset, lingua palatum tangeret.*

Mivel az *n* a kiejtésben a torokhanghoz nem simult tökéletesen, könnyen érthető, miért nem ért célt Accius kísérletével. Varró fel is szólal az ily újítás ellen: *aggulus, agguilla, iggerunt. in eiusmodi Graeci et Accius noster bina g scribunt, alii n et g, quod in hoc veritate vidēre facile non est. similiter ageps, agcora. Graeci tamen solent loco n ante g vel, k vel x posital hanc (g) ponere, ut ἄγγελος, Λογγίνος, ... apud Latinos tamen servatur n, ut Longinus, Anchises.*

A legrégibb latin alphabetum 21 betűje (*a, b, c, d, e, f, g, h, i, k, l, m, n, o, p, q, r, s, t, u, x*) Augustus korában, a görög befolyás következtében *y*-al és *z*-vel szaporodott. Az *y*-t a legrégibb időben *u*-val jelölték, pl. a kölcsönszókban: *cumba, cupressus, cuprum* (Plaut. Pseud. 703. A.) és pénzeken: *Jovi Olumpio Aegypto capta* (Weissbrodt, Miscellanea 17. 1.), ritkábban *i*-vel

(néha *oe*-val is). Megjegyezzük, hogy a latin *i* és *u* betűk a görög *ι* és *υ*, néha még az *α* kifejezésére is szolgáltak. A félhangzós, szögletes *u*-nak (*V*) a kerek *u*-ba (*U*) való átmenetele már a herculanumi jegyzéken is látható. Ennek is megvan a maga magyarázata: a papyrusra és a pergamenre könnyebb volt a kerek *u*-t írni, mint az ékalakút. Ami az *i* és *u* betűk orthographiáját illeti, a kiejtés és jelölés változatossága miatt hosszabb részletezésbe kell bocsátkoznunk.

Az *i*-t *j*-vel a IV. századtan írják, midőn kisbetűket is használnak. A VIII. sz. óta a *j* és *i*, az *u* és *v* kiegészítő része a latin abc-nek, mely így annál tökéletesebb lett, minél több jegyet vehetett igénybe a hangok megkülönböztetésére. Az újabb philologusok *j* helyett *i*-t írják, de az *u*-ra nézve alig tudnak megegyezni. Brambach (die Neugestaltung d. lat. Orth. 318.) elfogadja az *u*-nak *v* alakját is. (A semivocales *i* és *u*-ról, az *i* és az *i* és *u* consonansról később lesz szó.) Az a kérdés merül fel, vajjon a régiek ejtettek-e *j*-t, azaz *i* consonanst. Priscianus igenlőleg felel, tehát akkor a *j* írásmód szükséges és irányadó (1., 18. H.): *Juno, Jup-*

piter, peius, eius, kettőztetve: maiius, peiius, eiuis. Pompeii-féle genitivus-alakot három i-vel írták, melyek közül a két első consonansként vették, mintha azt mondanók: Pompelli; összetételekben: iniuria, adiungo, eiectus, reice (Vergilius bucolicájában: Tityre pascentes a flumine reice cappellas). Az i tehát a szó elején magánhangzó előtt j-nek hangzik. Így hangzik magánhangzók közt. Itt jegyezzük meg mellékesen azt is, hogy ezen i consonans kiejtésének megfelel a magyar j: 1. mássalhangzó után, amennyiben a megelőző magánhangzót helyzeténél fogva hosszúvá teszi, pl. adiacet, 2. a szó elején még a legrégebbi költőknél sem képez külön szótagot, 3. az i consonans a latinnal rokon nyelvekben j helyett áll, pl. iecur, v. ö. szkr. jakrt; iugum: szkr. jugam, gót: jok.

Bahlmann (Quaestiones Quintilianae 22.) a latin j-t az i vocalissal azonosítja (i condensata). Priscianus és Valerius Probus (1., 19.) szerint a latin j úgy hangzott, mint kettős mássalhangzó, melynek egyike a megelőző, a másika a következő szótaghoz tartozik (kettős i): eiuis, Pompeiius, Gaiius. Hozzáadja, hogy e két j úgy ejtődött, mint a két ll (tellus), két n (mannus). Velius Longus (22., 20. l.) és Caesellius (Castiodor 1., 1.) véleménye szerint a j-t két vocalis közt két i-vel jelölték. A grammatikusok szerint az ius- és ium-on végződő névragozáshoz tartozó substantivumok egyes számú genitivusa két i-vel irandó. Bentley (Terentius Andr. 2., 1., 20. verséhez adott jegyzetében) kimutatta, hogy ezt a genitivust a köztársaság idejében egyszerű i-vel képezték. A régi íróknál egyszerű i-s alakok fordulnak elő: preti, viti, auxili, consili, ingeni (Plautus és Terentius). Két i-s gen.-tsűrűn használ Ovidius (colloquii, consilii). Egyéb-ként az uralkodó írásmód egyszerű i-s gen.-t követel. A régi feliratokban i és ei váltakoznak.

Az u consonans úgy ejtődött, mint nyelvünkben a v. U vocalis pl. tui, tuus (v. ö. szkr. tvam), ingenuus szókban, de l és r után: v: alvus, calvus, salvus, silva, arvum, curvus. A régi grammatikusok keveset foglalkoztak vele.

A z betűt s helyett is írták: Artavazdis, v. ö. Artavasdis.

A latin alphabetum 23 betűjét Claudius császár még hárommal igyekezett megtoldani. T alakú jeggyel rajzolta az u és i hangok közt érezhető középhangot; a megfordított digammával: ꝯ jelölte a mássalhangzós felleget u-t (u cons.), melynek megfelelő jegye a fenn említett, a feliratokban gyakran előforduló ékalakú u: V; végre ꝰ: bs és ps. A császárnak a latin abc-t illető reformja nem élte túl uralkodásának idejét.

A középhangról így szól Quintilianus (1., 4., 7.): Medius est quidam inter i et u sonus; non enim sio: optimum dicimus et opimum. Marius Victorinus azt mondja róla: Pinguius quam i, exilius quam u. Velius Longus: I scribitur et paene u enuntiatur. Priscianus (1., 6.): Sonum y Graecae videtur habere. A q betű a mássalhangzós jellegű u-val fordul elő = co. Velius Longus 2219. l. 1. P: in q esset c et u. pl. quis. quae, quid. A császár-korbeli feliratokon pusztán fordul elő: gaerella, qintae, qae. (Corssen, Über die Aussprache, Vocalismus 2. Aufl. 72. l.). Varró és Marius Victorinus

fölöslegesen tartják a q betűt. Scaurus használta. Priscianus szerint (1., 37.) a q után következő v sem nem vocalis, sem consonans, (ēquites, v. ö. ēquites), hanem félhangzó (Diomedes Art. gramm. lib. II., 422. l.). Az írásmódot illetőleg, ha ezen mássalhangzó-csoport után u következett, a latin nem tűrte a két u-nak egymásra következését. A régi vo-féle írásmód Augustus koráig fenmaradt (aequom, equom, e. h. quu); a cum praepositioiban a v vocalizálódott és az o-t elnyomta, tanus-kodnak: Quintilianus, (1., 7., 5., §.) Schulz (orthogr. quaest. decas 55. l.) Brambach, (Neugestaltung d. l. orth. 224. l.), Sergius, (de littera 277. l.). Marius Victorinus (2459., 44., P. B. G.). Velius Longus (2231., l. 22., P.).

Különben e két jegy egyszerű c-t jelölt (exequiae non execiae. Protus app. 197. l.)

Accius elmélete szerint a v előtt csakis q és nem c állhat (Charisius 107. l. 33. K.): secutus < sequitus < secuitus > secutus (Schneider, Lat. Gramm. 1., 332); secundus < sequondus (Crossen, Krit. Beitr. 125. l.). A feliratokon cum és quom fordul elő (az előbbi névutót, az utóbbi kötőszót jelöl). A com összetételekben (consul); qu-s szó: equos (1442. sz. Lex repetundarum). Kéziratokban is quo alak fordul elő quu helyett. Plautusnál cu: execuntur (Fleckeisen, Epist. critic. 7. l.); Vergiliusnál: relincunt (Wagner, Orthogr. Vergil. 452. l.). Ezen írásbeli ingadozás s bizonytalanság addig tart, míg a nyelvtudomány a kérdéses szók eredeti alakját fel nem fedezi.

Az eredeti latin alphabetum 21 betűje Cicero szerint valódi nemzeti hagyomány. Quintilianus még a Kr. u. első században az x-ről úgy nyilatkozik, mint utolsó betűről (nostrorum ultima littera-nak nevezi). Azt is mondja, hogy helyettesíteni lehetne. Az egyik Scipio-feliraton saxum fordul elő. Sőt látható e szó is: vicxit (C. J. L. Mommsen Rh. M. 15., 463. és Seelmann 352.).

A görög a sémi népektől s közelebből a föníciaiak-tól vette által betűállományát. Hangjait 24 betűvel jelöli. A Van = FF, vagy alakjáról nézve kettős gamma (részben fedi a latin hangértékét) és az Iota consonans vagy Jé (latin j) mint félhangzók (semivocales) szerepelnek, mert gyakran elvesztik mássalhangzós szerepüket és v és i magánhangzókká alakulnak át.

A görög betűknek Platon (Cratylus) által eszközölt felosztása nagyjában megegyezik a maival. Megkülönböztetett „hangzó betűi“ (φωνήεντα, vocales) a magánhangzóknak, „hangtalan betűi“ pedig a mássalhangzóknak felelnek meg, mely utóbbiakat később a görög grammatikusok symphōna (consonantes) néven emlegetnek. Az utóbbiaknak első osztályába tartoznak Platon szerint azok a betűk, melyek nem hangzók (mi úgy mondanók talán, hogy zöngétlenek), de nem is némák. Később ezeket félhangzóknak, Hemiphona vagy semivocales néven illették, aminők: λ, μ, ν, ρ, σς vagy Hygra elnevezést kaptak, latinul liquidae, folyékonyak: λ, μ, ν, ρ. A második osztály második alosztályába sorolja Platon a valóságos mássalhangzókat (ἄφθογγα (l. Raumer: Sprachwissenschaftliche Schriften 100. lap. Müller M. felolvasásai, III-ik), azaz a többi mássalhangzókat.

A görög grammatikusok e második osztályt Áphona (mutae, némák) néven a következő három alcsoporttal töltik ki:

Psilá: tenues: α , τ , π .

Mesa: mediae: γ , δ , β és Dasea (jellegzetes ez az elnevezés, mert a görögben a hehezetes mássalhangzók vastagon, durván hangzottak).

Aspiratae: χ , θ , φ

A görög aspiratakat a régi korban a megfelelő kemény (tenues) hanggal adta vissza a latin (Mommsen, Hermes 14., 68. l. és Curtius, Grundzüge der griech. Ethymologie 414. l.). A görög χ , θ , φ tehát azonosak: a latin c, t, p-vel, pl. calx, v. ö. gr. $\chi\alpha\lambda\chi\epsilon\iota$, tus, v. ö. gr. $\theta\delta\delta\alpha\varsigma$, Poeni, v. ö. $\Phi\alpha\iota\alpha\chi\epsilon\varsigma$, Adelpus stb. (O. Weise: Die griech. Wörter in Latein, 15. l.) A legrégebb példát a latin keményhangzók hehezesítésére egy Mummius-korabeli (Kr. e. II. sz., 146-ban vette be Mummius Corinthust) saturnusi versben írott feliratban találjuk: Achaia (capta) Corinto (emellett Corintho is előfordul) (Romam rediit) triumphans (melyben mindhárom hehezetes mássalhangzó (aspiráta) előfordul) (Cil., azaz Corpus Insar Lat. I. 541. l. a. u. 609.). Az irodalmi nyelvben a mássalhangzó hehezesítése Cicero kora óta feltétlenül használt szabályként uralkodik. Valódi latin szavakban is találkozunk azonban h-val ellátott írásjegyekkel (a VII. sz. végén és később is). 14-ben Claudius Pulchernek, Cicero ellenfelének denárján már pulcher fordul elő (pol-cro < polire) pulcer helyett, mi bizonyára görög ethymologizálásra mutat. (E nevet $\pi\alpha\lambda\upsilon\chi\rho\upsilon\sigma\alpha\varsigma$ -sal is kapcsolatba hozzák), (l. a latin szóknak a görög nyelvből való magyarázására a szónyomozást: Curtiusnál: Griech. Ethymologie 5–9. l.) Cethegus, Grachus. Itáliai szavak: phalarica, lympa, Thalassio (O. Weise 14. l.).

A görög ró-nak a latinban r és rr felelt meg. $\alpha\varsigma$ -nak aspiratioja eredetileg hiányzott a régebbi görög kölcsönszókból, mint Regium, rosa, Burrus stb. Az osk feliratokon Perseponas fordul elő. Varró még mindig nem helyesli az rh írását.

Hosszú magánhangzók és kettős mássalhangzók orthographiai jelzése a latinban. A magánhangzók, mint egyszerű hangjegyeknek ($\bar{a}$, $\bar{e}$, $\bar{u}$) kettőzését (gemination) a költő Accius hozta be az írásban (Ritschl, Op. 4., 142. l.). Ezen orthographiai jelenséget az osk feliratokon látta. Legrégibb példája a Milliarum Popillanum: paastores (622. a. u. c.). A kéziratokban előforduló dice dice által igazítandó ki (Quint 9., 4., 39.). Az o-t nem kettőztették és mégis előfordul a faliskusi vootum és censor (Zvetajeff, Inscr. It. med. 68. és 65.). A hosszú í-t Placetum (Merc. 359.) ei-vel jelölte. Lucilius helyesírási kérdésekkel foglalkozik: hoc illi factum est uni . . . haec ille fecere puerei többes nom. és pueri egy. sz. gen. Meiile hominumot mond, de egyes szám-

ban miles-t. Felhozott példáiban különbséget tesz pinguis-i (ei) és tenuis-i (i) közt. Megkülönböztetése azonban nem ment által az általános használatba és Augustus idejében már el is mosódott (Brambach, Neug. 181. l.).

A hosszú í-nek Sulla kora óta kimagasló I-vel (longa) való írása is kimutatható, pl. vlcvs (c. J. L. 584.). Ugyanezt a jelzést alkalmazták a j helyett is, pl. elvs. Seelmann idéz a Cil-ből (236.) fabrys pomponrys. Kedves élcet farag Plautus e helyesírási szokásra (Aul. 77.):

Neque quicquam melius mihi

Ut opinor, quum ex me faciam litteram

Longam.

Később a magánhangzó hosszú voltát az ú. n. Apex-sel (^) jelölték. Ezt a jelzést nem szabad össze-
tévesztenünk az accentusnak gyakran előforduló alak-
jával ('). A legrégebb példa rá dlvo iŷlio (Cil. I. 626.).

A másik orthographiai jelenség a mássalhangzók kettőzése, melyet a hagyomány (Festus szerint) Enniusra vezet vissza. Pl. HINNAD Ritschl magyarázata szerint (Cil. 1., 530.) eredetileg városnév ($\epsilon\eta\eta\alpha$ HENNAIOD). A legrégebb latin példákat Aemilius Paulus decretumában (Kr. e. 189.) találjuk: essent oppidum possidere vellet turris. De előfordul iousit posedisent is (Hübner, Hermes 3., 242. l. és Cil. 2., 504. l.). A kettős mássalhangzók jelzésére ritkábban az ú. n. „sicilicust“ (?) használják. Így Cil. 5., 1361. l.: SABELIO (Sabellio), oŷa (Ossa) Cil. 10., 3743.

Még néhány szót a szótagírásról. Lindsay Terentius Scaurusnak ama megjegyzése alapján, hogy a k betű a ka szótagot és a c betű a ce szótagot jelölte, azon sejtelmét fejezi ki, hogy a szótagírás, mely Cyprus szigetén volt használatban (Kr. e. 650–300), latin talajon is előfordulhatott, pl. egy marsusi latin feliraton: LVBS = lubens (Cil. I. 183.). Felmerül azonban az a gyanú, hogy itt synkopé-vel van dolgunk, melyről majd a hangsúlynál szólunk bővebben. Egyelőre megjegyezzük, hogy az etruszk feliratokon szintén szótagírás nyomait találhatjuk.

A görög betűk hangértéke a történeti időben különböző dialektusok szerint változik. Az ősgörög tenues aspiráták közül pl. a θ az aeol dialektusban megtartja eredeti aspirata természetét a kiejtésben, a dóriban azonban spiranssá alakul (p) = f. Az ídj dh legjobban mutatja a th-nak p-be és f-be általmenését. A lakoniaiak meg a két fogsor közt ejtették ki.

Sőt azt mondhatjuk, hogy egy és ugyanazon betűnek egy és ugyanazon dialektus területén belül, az idők folyamán különböző hangértéke lehet, pl. így szolgált a σ az athenaiaknál a $\epsilon\sigma\pi\omicron\mu\eta\nu$ szóban a zöngétlen, a $\pi\rho\epsilon\sigma\theta\upsilon\varsigma$ -ben a zöngés sziszegő hang jelölésére (kiejtésénél a hangszalagok is működésbe jönnek).

A német hatás Kölcsey és Kisfaludy K. epikai dalaiban.

(Folytatás.)

„Zuárd“-nak mesteri szerkezete, egységes kompozíciója mutatja azon balladai tökélyt, amelyre Kisfaludy művésze képesítette. Annál inkább kiemelendő ez, mivel Bürger „Szöktetés“-e a legnagyobb terjengősségre csábíthatta volna. Mindkét költemény tárgya leányszöktetés: Zuárd tajtékzó paripán viszi kedvesét éjjel, nyomukban az üldöző apa és testvér; a leány fokozódó lelki nyugtalansággal küzd kedvesének karjai között; az ifjú egymás után öli meg a leány bátyját és atyját a párbajban, de keményen bűnhődik, mert az ősi várhoz érve, hiába kéri mátkáját, szemét nem veti föl s a sötét szemekből

Zuárdra nem ragyog föl
Szerelmi bájsugár.
Hideg s holt a szép mátká:
Lesújtá atya átka.

A ballada rohamosan indul; kezdete mindjárt a bonyadalom közepébe vág s cselekményének lefolyása szinte a balladává tömörített tragédia szerkezetére vall; valóban ráillik Hebbelnek¹⁾ ballada-elméleti felfogása: eine concentrierte Tragödie. A hat strófából álló költemény rohamos menete fokozott hévvel, izgató érdeklődést keltve ér villanásszerű befejezéséhez. Jambikus menetű sorai első olvasásra éreztetik az egészen átvonuló szenvedélyesség ritmikus löktetését. Kisérteties világa erősen emlékeztet az „Erlkönig“ misztikus hangulatára.

Ezzel szemben sokkal terjedelmesebb Bürger „Szöktetés“-e.²⁾ Eichenhorsti Károly paripát nyergeltet s hogy nyugtalanságát elűzze, lovagolni indul. Ütközben találkozik Gertrud komornájával, ki elmondja, hogy Gertrudot atyja a pomeráni Plump hercegnek ígérte s addig zárva tartja, míg a lovag iránti szerelméről le nem mond. A lovag, ki a leányt szereti s nőül is akarja venni, elhatarozza, hogy a leányt kiszabadítja s megszökteti. Megjelenik éjjélkor embereivel a leány ablakánál s szökésre készíti; a leány eleinte vonakodik: ő, a családjára és származására büszke birodalmi grófnak a leánya, nem tehet ilyent, de végre is vele szökik. Eltűnését a nevelőnő veszi észre s rögtön tudtára adja atyjának, ki Plumppal együtt utánuk siet. El is érik a szökevényeket; Plump párbajt vív a lovaggal, ki őt megöli. Az apa is meg akar vívni a lovaggal, de ennek nemesszívűsége s lovagias nyilatkozata a leány kezének elnyerése végett, úgyszintén a leány esdő szavai is, felvilágosítják őt, mire szíve is megengyhül s a szeretőket összeadja.

Bürger tehát hosszasan mondja el a mesét, míg Kisfaludy a legerősebb tragikai szerkezetbe tömörített, s míg másnemű költeményeiben terjengős, részletező, az ily tragikus történetek megéneklésénél sikerül neki eltávolítani a balladai hangot, amihez ő is a tragikus cselek-

ményt tartotta legalkalmasabbnak. Előadásában balladaibb Bürgernél, ki kényelmesen terjeszkedik ki a szöktetés előzményeire is. „Zuárd“ hatása általában a gyors biztossággal, kitérés nélkül haladó elbeszélésnek lélektanilag is hű folyamában, a tárgyhoz illő forma helyes megválasztásában érezhető. A leány lelki küzdelmeit, rémes felkiáltásainak fokozatában teljesen hű lelki állapotot tükröz a költő; eleinte csak a bú gyötri lelkét, majd a fagy dermeszti s rázza tagjait, végre, midőn már atyja is halott, beáll tragikuma: lelki kétségében meghal. Az előadás gyors menete szökelve fut végig a leány és szöktetője párbeszédében. A rémes suggestio adja a leány ajkára e szavakat: „Vitéz, mi zaj mögöttünk?“ A balladai tömörség tekintetében Kisfaludy egész költészetének példátlan helye, midőn a párviadalt csak így fejezi ki: „S fölcsegg a kard, s nyugszik majd“.

„Zuárd“ tehát kisebb mása a „Szöktetés“-nek, amelyből azonban csak a szökés motívumát vette a költő, egyébként tartalom és forma tekintetében az ő műve. Eltérő a befejezés is, amely ott kiengeszteléssel, itt rémes halállal végződik. Kellő mértékben érvényesül benne a sejtelmesség varázsa is, követve Uhland azon tanácsát, hogy a költő ne törekedjék a tárgy élénk világítású kidomborítására, nehogy a mű a költészet misztikusságát elveszítse.¹⁾

Megrázó, viharos tárgyú a „Karácsonéj“, amely már teljesen mása a bürgeri „Vad vadász“-nak,²⁾ ennek egyetlen motívumát sem mellőzve, a német ballada egész anyagát feldolgozza minden módosítás nélkül, amelyek közül bármelyiknek a megtevése csak a mű rovására történt volna. S hogy költőnk a német mintának egész művésziességét kifejezésre juttatta, annak oka, hogy azt egész bensőségében átértette s külső szépségeiből sem tartott semmit elhagyhatónak. Az utánzás képessége maga is elegendő arra, hogy e két balladában a költői erők összemérközzenek. Bürger mondai anyagot dolgozott fel, amelynek eredete már be van bizonyítva. „Der wilde Jäger“ kiváló költeménye Bürgernek; az erőteljes szerkezet s az előadás gyorsasága összetömöríti a mindkettőben hosszadalmas elbeszélést. Greguss megrója a „Karácsonéj“-t, mivel cselekménye nem eléggé egységes; e megrovás azonban amennyiben jogos, annyiban illetheti Bürger költeményét is. Mindkettőben egyező a főhős: a német Rheingraf és a magyar földesúr, s mindkettőben egyaránt tragikus véget ér. Mindkettő a dölyfösség, fokozott önhit és elbizakodottság, az Istent sértő büszkeség képviselője, de míg Bürgernél két lovag van: a jóra és gonoszra serkentő, itt csak egy hajdú, ki a jóra inti urát, amelynek motívumát Bürgernél a baloldali, gonosz lovag ellensúlyozza.

¹⁾ L. Chevalier: Zur Poetik der Ballade III. Th. 38. S.

²⁾ Entführung oder Ritter Karl von Eichenhorst und Fräulein Gertrude von Hochburg.

¹⁾ W. L. Holland: Zu Uhlands Gedächtniss. V. ö. Egyet. Phil. Közl. 1890. 447. 1.

²⁾ Magyar fordítását I. Egyet. Phil. Közl. 1891. 475. Griesbach Ágoston.

S míg Kisfaludynál a vadász dühét fokozza, hogy a hajtás sokáig eredménytelen marad, Bürgernél csakhamar felbukkan a tizenhatágú szarvas, amelynek üldözéséhez fűződnek a vad vadász istentelenségei: a szarvasért könyörgő pásztor megkorbácsolása, a szarvasnak oltalmat nyújtó nyájnak — hol a bús özvegy tehénkéje legel — tönkretéve társaival; végül a szarvas az erdő völgyében lakó remete lakához menekül; a remete szavai után, amelyekkel a szent hely kímélésére szólítja fel a gróft, áll be a sorsfordulat, a bűnhődés. Itt tehát a ballada három részből áll; az első (1—8. vsz.) adja a szereplő személyek s a cselekmény körülményeinek rajzát; a második (9—25. vsz.) leírja a vadászatot; a harmadik (26—36. vsz.) az istenítéletet. Ezek közül terjedelem és érték tekintetében fő a második rész, amely művészi rendezettséggel ismét három részre tagozható: a vadászat a szántóföldön, a legelőn és az erdőben; e részletek mindegyike öt momentumot foglal magában: 1. a vadászok felverik a vadat, 2. ennek futása és rejtőzése az üldözők elől, 3. a vad oltalmazói: a földműves, a nyájőr és a remete, kik kíméletért könyörögnek, 4. a jobb- és baloldali lovag intése és izgatása, 5. a grófnak ez utóbbi szavait követő gonoszsága és bűnhődése.

Kisfaludy egyszerűsíti a történetet: a vadászó földesúr csak egy gonosztettet visz végbe, de ezen egyetlen hatásos és magkapó mozzanata teljesen egyenlíti a „Wilde Jäger“ hármasságát, ki a remetelaknál bevégzi irtóztató művét, hirtelen beálló bűnhődése véget vet gonosz életének. Költőnkél még egy jelenet van a vadász gaztettei után, amely egyúttal a büntetést is okozza: a halál fő begurulása a dévajkodó mulatozók közé. A vadászat után haza száguldó gőgös úr megpillant egy koponyafőt a templom ajtajában. A hajdú figyelmezteti, hogy az egy jobbágyé volt, kit halálba kergetett; az úrfi megrugva a koponyát, gúnyos tréfával meghívja vacsorához. Éjjeli mulatozás közben — épen éjfélkor — begurul a halál fő a szobába s magabaszállásra inti a kevély úrfit; ő azonban továbbra is gőgös marad, mire a fő

... undok szörnnyé duzzadozva,
Kénköves lángot lövell,
Egy-egy mennykő csontütése
S így tátogva rálehel;
A bűn fia összeomlik,
Szász forgószél csap bele
És üvöltve szórja hamvát,
Baglyoké lesz lakhelye;
S ott huhogják minden éjjel,
Ami történt a vad szívvél.

A tragikus bűnhődést nagyban fokozza azon körülmény, hogy az úrfi, ki a vesztét okozó halál főt maga bolygatja ki nyugvó helyéből, maga is lesz vesztének okozója. Nem is lehet kifogásolni a halál fő víziójának jelenetét, bár az egész vendégereg láttára történik, kiknek pedig semmi közük hozzá; a balladák kísértetességének naivsága magyarázza ezt meg, amely hisz a bűn ilyennemű büntetésében. Főhatása a költeménynek az utánzás mellett is a kísérteties elemeknek borzalmat keltő halmaza: a vadászat lármája, a vijjogó sasok és

ordító farkasok, a harsogó rengeteg, — amelyek mind csak keretét képezik a vadász szívében dúló istentelen elvadulásnak. A harangszó hívó hangja s a hajdú intése mint a jóra intő lelkiismeret szózata csendül fel. A tetőpontját éri el a kísértetiesség a halál fővel, amely ítéletet mond az úrfi felett. Mindezek összehalmozásával Kisfaludy valóban felülmúlta Bürgert a „Wilde Jäger“ megalkotásában. Gyulai¹⁾ politikai tendenciát is lát e balladában s elsőnek tartja azon irodalmi kísérletek között, amelyek a földesurak zsarnoksága ellen irányulnak.

Első balladás költeményei közül való az „Éjjeli menyekző“, amely Bürger „Lenore“-jának és Goethe „Korinthusi ará“-jának hatását mutatja. Benne a Bürger-nél megfigyelt borzalmas, kísérteties elemek érezhetők, ezek azonban inkább csak külsőségekkel hatnak, míg a belső tartalom alig vehető ki a bizarr menetű költeményből. Korai terméke ez a költőnek, s ha későbbi darabjaiban alkalmaz is ily sajátosságokat, azokat a cselekmény természetével, hangulatával egyező összhangba olvastja. Tárgya rokon Arany „Bor vitéz“-ével, azzal a különbséggel, hogy ebben az ifjú hal kedvese után. Egy ifjú — atyjának hosszas tanácsa ellenére is — felkeresi kedvesét, ki őt egy világított kápolnába vezeti, hová „a hivatalosak vannak egy holt s élő menyekzőjére“ meghíva. A lelkek körülményesen elmondják, honnan jönnek, hol laknak s hogy ijésztik és nevetik az élőket. „Igy zeng a menyekzősök rémdalja“, amit az ifjú borzadva hall. A leány táncra hívja s egy kehellyel kínálja; az ifjú kezébe veszi s irtóztatva már ajkához emeli, midőn atyjának: „Fiam, ne igyál!“ — szavai ütnek meg füleit; megdermedve áll most, nem tudván, mit tegyen, hogy atyja előtt kimentse magát. De hasztalan, a „szép“ hízelkedésére végre mégis iszik, mire az óra is egyet üt s „sötétség lesz mindenütt“. Az ifjú a vak sötétben keresi mátkáját,

De a mátká hosszan sóhajtozva,
És előtte csontvázra változva,
Az ifjúhoz így szól fel sírjából:
„Ifjú! kit keresél, hamuvá vált,
Szülői átkával a sírba szállt“,

öngyilkos lett, mire az ifjú, ki mátkáját hűtlenül feláldozta, itt végzi életét, mint a leány mondja:

Szép ifjú! vége életednek!
Az úr, a hatalmas,
Legyen hát irgalmas
Szegény bűnös lelkednek.

A költemény tárgya kétségtelenül Bürger „Lenore“-²⁾ jáéra vall; kísértetiessége azonban zavarossá, előadását homályossá, cselekményét a világosság és indokoltság teljes hiánya szinte hihetlenné és valószínűtlenné teszi. Ezek miatt a „Lenore“-nak csak gyenge utánzata; e német költemény Bürger leghíresebb első (1774.) műballadája, amelynek megrázó kísértetiessége Kisfaludy darab-

¹⁾ A magyar irod. tört. 1807—48. Könyvatos ívek.

²⁾ Magyar fordítását I. Reviczky Gy.: Összes költ. 1900. II. kiad. Budapest. Athenaeum. 356—363. II. Lefordította még ifj. Ábrányi Kornél is. V. ö. „A halott vőlegény“ c. tör. magy. epikai dal. M. Nk. Gy. I. köt. 207. I.

jában homályos érthetlenségbe vesz; Bürger költeményének belvilága, szerkezete, formája, mintaképe az éjszakai balladák sikerülten utánzott termékeinek, bár maga a költő megjegyzi, hogy e balladája „teljesen eredeti, egészen a saját leleménye”. De e balladára vonatkozólag ő maga írta Boehez intézett levelében 1773. ápril 19-én: „Ich habe eine herrliche Romanzen-geschichte in einer uralten Ballade aufgestöbert!” — s a költőnek barátai is folyton azt hitték, hogy kell valami népdalnak lenni, amely a „Leonore” történetének tárgyául szolgálhatott. Itt az ifjú — Vilmos¹⁾ — katonának megy s elesik a csatában; kedvese hiába várja, de szelleme éjjel megjelenik menyasszonya ajtajánál, kopogására s az ifjú feleletére a leány kimegy, lóra ül a halottal s tova vágatnak a temető felé, hol a yölegény eltűnik, a leány pedig meghal.

„Lenore” hatása főleg a fokozatos drámaiságban, a tüzes, szenvedélyes dialogban, a félelmes színezésben és hangban kereshető, amely jelességek Kisfaludynál a költemény alapmotívumának terjengő homályában, az elbeszélés hosszas s amellett is értelmetlen folyamataban áradnak szét; szerkezet szempontjából is hibás alkotása a költőnek. Míg „Leonore” két — tisztán átlátszó — részre osztható (1—11. vsz. a sereg hazatérte, Lenore reménykedése és kétségbeesése, anyja fájdalma és sikertelen intései és 13—32. vsz. Vilmos megérkezése, a szerelmesek találkozása, a lovagolás és a leány halála), addig a „Menyekző” elkülönülő részei: az ifjú és apa

jelenete, a szellemek tánca (a lelkek élete), az ifjú (viziója) és a mátká találkozása egymásutániságukkal a balladai homályt érthetlenségig fokozzák. Miért épen akkor kiált az apa az ifjúra, midőn a kelyhet már kezébe véve, szájához emeli? Vagy talán átláthatott a kápolna falain? Kár, hogy a ballada kísértetiességét a misztikusság túlzott fokozásával érthetlenné tette a költő. Előadásának gördülékenységen kívül ezen egyetlen sajátsága volna az, amely a sikerült balladák közé emelné. A lélektani hűség mellett is — amely a megcsalt és halálba kergetett kedves miatt az ifjúnak is vesztét okozza — a kompozíció zavartsága, az invenció s kidolgozás tekintetében kevésbé hasonlítható a „Lenore”-val össze. Ennek számos alliterációi, hangutánzó és színező szavai, (Rapp, Rapp, huhn; klinglingling stb.) versforma tekintetében is jóval fölötte áll költeményünknek.

Ily kezdettel — a német hatás jelentékenyen érezhető erejével — indul meg balladaköltészetünk kezdő virágzása, amely ezután számos művelőre talál költőink közül. Vörösmarty folytatója lesz a nemzeti romanticizmussal — Kisfaludynak; Garay és Czuczor tüzes szónoki páthosszal telt költeményeiben a múlt század 20-as éveiben tartott megyegyűlések hazafias basszusa hallik ki. Még hosszú fejlődési utat kell az epikai dalnak megtenni, amíg oly remek intagliokat, drágaköveket terem, mint Arany balladáit, amelyeknek klasszikus művészségét még ezideig utánozni nem sikerült.

Tompos József.

Margareta lélekrajza.

Goethe Faustjában a legtökéletesebb női jellemek egyikét alkotta meg Margareta személyében. Lángelmével alaposan átgondolt alakját pontról-pontra hűen festette le. Egyént mutatott be, ki mindenkit érdekel, mert rámondhatjuk, hogy közel áll a társadalomhoz, noha erősen egyénített. Margareta lélekrajza röviden, főbb vonásokban a következő:

Faust beleún a tudományokba s az ördöggel köt szerződést, aki érzéki élvezetekre csábítja. Faust megissza az ördöggel cimboráló boszorkánytól adott varázsitalt. Az itálnak a hatása mindjárt mutatkozik és szomorú következményeket von maga után.

Ulcai jelenet. Az előbb szerény és félénk Faust megszólítja a templomból jövő Margaretát, a női erények e megtestesített alakját, a kellem és báj gazdag birtokosát és engedélyt kér, hogy hazakísérje. Margareta az úrhölgyeket megillető címezéseket visszautasítja és egyedül megy haza. Margareta fellépése s szépsége meghódítja Faustot, ki az utána jövő Mephistot felszólítja, hogy segítse megszerezni Margaretát.

Kis tiszta szoba. Egyik szív dobbanását megértette a másik, az egyik nem tiszta hangját a másik angyaltiszta szív harmónikus hangja követte. Ezután két szív

rajong egymásért, melyek közül egyiknek az érzékiség, a másiknak az ártatlanság a jellemvonása. Az ártatlan Margareta ellen Faust és Mephisto törnek. Mephisto Faustot Margareta hálósobájába vezette, hogy érzékiségét annál jobban felingerelje. Mephisto drága ajándékot tesz a távollevő Margareta szekrényébe. Margaretára sem maradt hatás nélkül az utcán való találkozás. Lelke mélyén megindult szerelmének láza gyötri, rideg sejtelmek vannak, rettegés fogja el. Egy alkalmasszerű dalt, a „König in Thule”-t énekli, mely találóan fejezi ki a a síron túl is tartó, a szív mélyén rejlő szerelmet. Megtalálja a szekrényébe tett ajándékot. A kíváncsiságnak nem tud ellent állani. Megtörténik az első ballépés. Az ékszereket magára veszi, hogy lássa, miként illenek rá. A tükör elé áll s monológjában nem veszi észre végtelen értékét, az ártatlanságát, testi szépségeit, lelkének elragadó tulajdonságait. Panaszkodik, hogy az úri dámák tetszenek, mert tele vannak ékszerrel, szépség az ajánló levelük, de saját szépségeit, nagy értékét még nem ismeri. Szegénységén és elhagyottságán való bánkódása csak egypár mélabús akkordban nyilatkozik meg, de ez elég arra, hogy észrevegyük, miként kezd helyet találni szívének, lelkének csendes, nyugodt szentélyében egy szenvedéllyel, a szerelemmel együtt egy másik szenvedély: a tetszenivágyás, a hiúság; de mindkettő csak ébredőfélben van. Mephisto szelleme őt is

¹⁾ V. ö. „Kedves Vilmos szelleme” Percy gyűjt. Sweet William's ghost.

kísérti, ki új ajándékokat rak szekrényébe Margareta tudta nélkül. A kíváncsiságnak nem áll ellen, nem távolítja el a becsúsztatott ajándékokat, sőt tovább is megy már. Szigorú anyjával nem közli a vele történeteket, tőle függetlenül Mártához megy, e kéjsóvár és önző szomszédasszonyhoz, hogy szívét feltárja előtte és a történetekről értesítse. Épen jó helyre ment. Ez a tette ismét egy hatalmas ballépés. Márta biztatja és figyelmezteti, hogy ne szóljon anyjának, mert gyónni viszi. Nemcsak szülői szeretetét, hanem egy csapásra vallását is megtámadja Márta. Márta kiszámított, méregbe kevert mézes szavai nem maradnak hatás nélkül. Az örvénybe jutott, Margareta elcsábítására Mephisto is megjelen és Mártával együtt kelti fel az ártatlan női szív ragyogó, angyali erényektől lekötött hiúságát. Így Márta figyelmezteti arra, hogy Mephisto kisasszonynak nézte, ki csábító szavaival tör Margareta ellen, mikor ez megjegyzi, hogy ő szegény teremtes, az ékszereket mástól kapta. Mephisto így kelti fel Margareta hiúságát:

„Nem is teszi a dísz csupán,
De szeme, lénye olyanok! —
De jó, hogy itt maradhatok“.

A nyíló rózsabimbó elhervad a legcsekélyebb dértől, ő, az ártatlan, aki Márta környezetének csábító légkörébe került, nem csoda, hogy gyorsan változik, már nem olyan ártatlan, mint volt, lassan-lassan nekiindult a lejtőnek. Szívébe egy erős érzelem csírája van beültetve, mely más szenvedélyeket is életre hoz. Tetszeni akar, tudja már, hogy szép és jól illenek neki az ékszerek. Tapasztalatlan, gyanútlan lelkének Márta és Mephisto ravasz és minden erkölcsöt nélkülöző beszéde fáj, de nem tudja magát függetleníteni. Mephisto Mártának hírül viszi, hogy férje meghalt. Mikor Márta megtudja, hogy férje semmit sem hagyott, férje halálán való tettett szánakozása szidálommá változik; Margareta szíve mást sugall, ő megtudná siratni, ha az ő férje halt volna meg.

Kert. Az első megismerkedés Margareta és Faust közt itt játszódik le. Az ártatlan, naív kedélyű leány leereszkedésnek tartja Faust szívességét és nyájasságát, ki Margareta kezét megcsókolja. De Margareta siet megvallani, hogy ő arra érdemtelen, mert a munkától durva a keze. Kedvessé teszi alázatossága, amidőn megvallja, hogy ő egyszerű lány, aki nem ért a társalgáshoz és vannak nála ügyesebbek s eszesebbek. Az alázatosság és őszinteség által rendkívül vonzóvá lesz előttünk. Nemes tulajdonságai még a szívbeli tisztaság, az ártatlanság és vallásos kedélye. Mi sem természetesebb, hogy azt a férfit, kit már szeret és kezdi áthatni szívének egész melegével, házi foglalatosságaival mulattassa, melyeket ő jókedvvel és örömmel végzett. Nem érti meg, hogy mért rajong érte Faust annyira és nem ismeri fel saját értékét. A pipitér leveleinek kitépésekor felváltva mondja a „szeret“ és „nem szeret“ szavakat, hogy Faust szerelméről meggyőződjék és az utolsó szíromra a „szeret“ szó esik. Faust megfogja örömeiben két kezét, Margareta szenvedélyes szerelmében így kiált fel:

„Elönt a vérem!“

Izgatottságát fokozzák Faust hódító szavai. Margareta egész valójában megváltozott, tekintete, kézszerítése mindent megmondanak. A csendes, nyugodt, naiv leány szerelmes lett lelke mélyéből. A kárörvendő, szívtelen Mephisto örül a sikernek. Margaretát szenvedélye viszi és nem ura többé önmagának.

Kerti hajlék. Faust szerelme most már teljesen érzékies lett. Féljük Margaretát nagyon, ki érzelemtől ittasan enyeleg a „legjobb férfi“-vel, kinek szerelmét is megvallja, hogy ő szintén a sűrű szereti. Mephisto felszólítására Faust távozik, aki haza akarja kísérni anyjához, de Margareta megjegyzi:

„Kiadna az anyám. — Jó éjt!“

Tehát már anyja engedelme nélkül akar éjjel kinn időzni. A távozó Faustot megszólítja:

„Lássam, mentől előbb!“

Faust már teljesen Mephisto szolgája.

Margareta szobája. A költő egy kedves monológban a rokka mellett ülő leány lelki állapotát élénk közvetlenséggel állítja élénk. Margareta ismételten kifejezi, hogy nyugalma örökre oda van, mert rajong egy távollevő férfiért, aki képzeletében mint a testi-lelki szépségek megtestesített alakja jelenik meg előtte. Meghatóan panasolja el a hűn szeretett után való vágyódását, mert létének egyedüli öröme, a kedves férfi szerelme, annak csókja, ölelése.

Márta kertje. A szerelmesek ismét Márta kertjében találkoznak, hogy az anya örökös szemét kikerüljék. Margareta egészen elmerül szerelmes társának érzelmvilágában és Faust vallásügye iránt érdeklődik. Faust homályos, de részben mély gondolatokat tartalmazó feleletét meg sem igen érti, csak annyit jegyez meg, hogy igen szépen beszél, mint a pap, de azt mégis észreveszi, hogy Faust-ja nem keresztény gondolkodású. Nagy gyűlöletet érez Margareta Mephisto iránt és kéréskéri Faustot, hogy szabaduljon meg Mephisto társaságától. A teljesen érzékiesé vált Faust mindig erősebb lesz Margaretával szemben, akit igyekszik megbarátkoztatni Mephisto jelenlétével. Mephisto láttára Margareta csökkenni érzi szerelmét Faust iránt, ki a lesújtó szavakra csak azzal védekezik:

„Te látományos angyalom!“

Margaretának Mephisto iránti gyűlölete csak ellenszenvvé változik. Faust e szavakkal kéri meg érzéki kívánságba való beleegyezésre:

„Oh! soh'se lehet egy órára csendben
Ott függöm, csüggöm kebleden,
Szívemmel sziveden, lelkemmel lelkeden?“

Margareta ezután meghódol Mephisto szelleme előtt, mely Faustot is szolgásgába hajtotta és így szól:

„Oh, hiszen hálnék csak magam,
Ma nyitva hagynám a kilincset.“

Margareta többé nem az ártatlan Margareta, aki anyjától gyermeki kedéllyel fél, hanem most anyjától csak azért tart, hogy szörnyű bukásának tanúja ne legyen. Faust

Margaretának átadott altatószerével eleltatja édesanyját saját lánya, ki most erősen megtévedt. A hálátlan és erőszakos Faust a ragaszkodó gyöngé és megbízó Margaretát eltiporni készül, hogy szívtelenül magára hagyja.

Jelenet a kútnál. Margareta lelkéből nem halt ki az erkölcsi érzés, mert őt nem is ennek megszűnése, hanem igen nagy ragaszkodó szerelme buktatta meg, mert abban a férfiben, kiben erősen bízott, keservesen csalatkozott. Bukása után mély és erős bánat támad benne, hangosan megszólal lelkiismerete, mely a bűntudat minden kínjával gyötri. Egyik leánytársa, Lidi, a kútnál szapulja Boriskát, a buktott lányok egyikét. Azelőtt az ilyen alkalmakkor beszédes és megszólalni szerető Margareta most nem tud szólni, csak később ejt egy pár szót, melyeket Boriska védelmére mond. A költő szembe állítja a két buktott leányt. Boriska élvéztvágyó leány, akit bűnössége állapotában a bűntudat nem gyötör, egyik bűnt a másik után követi el, míg Margaretát mélyen érző nagy szíve buktatta meg, amit gyorsan meg is bánt. Ahhoz a férfihez, kit a testi és lelki szép tulajdonok megtestesítettjének tekintett, túlságosan ragaszkodott és benne gyanútlanul megbízott.

Bátyja. Nagy bánatában és szívének gyötrelmében a könnyőreletesség Anyjához fordul, hogy hallgassa meg nagy szomorúságát. Erre az bátorította fel, hogy aki oly keservet és fájdalmat érzett, mint a Szűzanya, meg fogja hallgatni, mert aki átélte a bánatot, az másét is átérez. Szíve vágyódik az igazság után és szíve mélyén rejlő bűnbánata és bűntudata teljesen elvette nyugalma. Egészen kétségbeesett s a Szentanya pártfogását kéri.

Utca Margareta ajtaja előtt. Bálint, Margareta bátyja, örömmel gondolt arra, hogy mikor katoná volt, az ő kedves Margaretájára való gondolat megkönnyítette a nehéz katonai életet, ahonnan nemrég szabadult meg. A sok sugdosás Margit felől az ő füleihez is eljutott. Nem akarja elhinni, de gyanakszik és fél, hogy igaz. Rágondol arra, milyen könnyen hallgatta társainak nővéreikről való dicsekedéseit, mert meg volt győződve, hogy az ő nővére a legszebb és legerényesebb. Mephisto és Faust megjelennek Margareta ablaka előtt és az előbbi gúnyos dalt énekel Margaretáról. Most Bálint meggyőződik a szörnyű valóról s párbajra hívja ki Mephisto-t. E helyett azonban Faust vív meg ennek segítségével. Bálint halálos sebet kap, megátkozva a köréje özönlő sokaság előtt nővérét és rettenesen vádoló szavakkal illeti. Ne csodáljuk Bálint kitörését, nem látott bele nővére lelki állapotába s nem vette észre annak iszonyú lelkiismeretfurdalását. Itt is megható Margareta viselkedése, nem talál védő szavakat a lesújtó vádra, szíve összetört a bűntudat alatt és csak azt tudja kiejteni:

„Bátyám! A pokol ég szívemben!”

Templom. A bűntudat mindjobban kínozza s Goethe a vádoló lelkiismeretnek a „gonosz lélek” nevet adta. Margit anyjának gyázmiséjén van, kit örökre elaltatott. A gonosz szellem fülébe súgja, milyen más volt, mikor az oltárhoz közel, kopott kis könyvecskéjéből imádkozott és „szívében félig Isten, félig gyermekjáték” volt. Mit

tett ő azóta, mért van gyötrőbb öntudata? Ő ölte meg anyját és ő volt oka bátyja halálának. E gondolatok mindjobban gyötrik lelkét. Megkezdődik a Dies irae éneklése. Nem hallhatja tovább az éneket a három első sornál, mert a gonosz lélek fülébe súgja az első három strófa rövid, velős tartalmát. Az orgonának és éneknek tulajdonítja kínját. A többi strófák csak fokozzák izgalma, szorongását. Forog körülötte a világ, lélekzete lassanként eláll. Az énekben kifejezett gondolatokkal üldözi a gonosz szellem, hogy a bűn kitudódik s nem marad semmi sem büntetlenül. Legjobban lesújtja az, hogy a gonosz szellem alávalónak, tisztátalannak mondja és hogy kizáratik a megdicsőültek sorából. Bűntudata összetörte lelkét, ereje megszűnik és elájul.

Börtön. Faust megtudja Mephisto-tól, hogy Margit elkeseredésében gyermekgyilkos lett és már börtönben van. Megátkozva Mephisto-t, mert visszatartotta őt attól, hogy a nyomorgó Margaretán segítsen. Faust eljut a börtön ajtajáig, mert Mephisto a börtönőreket elaltatta varázsszerével. A bűnös Faustnak is feltámad a bűntudata s a lét egész siralma lelkét gyötri. Margit bűntudata alatt összetört, megőrült. Régi kedvese szavát nem hallja s meglátván, hóhérek véli s velőtrázó szavakkal kéri, hogy várjon a holnapi határnapig, hiszen még fiatal. Szépsége volt a veszte, koszorúja is volt, de letépték róla. Nevének hangos említésére magához tér, felismeri Faustot, kinek örömmel hallja édes zenéjű szavait, nyakába borul s csókolja őt. Kínok nem gyötrik, bűntudata egyelőre megszűnt. A sírontúli szeretet végtelenül bájosan nyilatkozik meg nála, meglátszik, hogy ideálja, a hűtlen Faust, lelkében kitörölhetetlen emlék. A halálfélelem nem veszi el örömet. Csak Faust hidegsége szomorítja meg, hogy csókja és ölelése csak kérésre történik. Nem lát bele Faust lelkébe, kit nagyon meghatott felébredt bűntudata, hogy ily hű nőt tönkretett s aztán elhagyott. Margareta rögeszméje ismét felujult, megholt anyja és a Fausttól megölt bátyja szelleme jelenik meg lelki szemei előtt. Kijelenti hogy az üldöző szellemek miatt nem mehet. A megjelenő Mephisto-tól megborzad. Faust karjaiból kitépi magát s az örök Igazság elé borul, kinek védelmét kéri e szavakkal:

Tied vagyok! Atyám! te védj meg engem,

Ti angyalok! mennyei seregek!

Borultatok rám s védjete!

Henrik! én félek tőled!

Elnyeri az égi koronát, az örök boldog életet.

Margareta tragédiája röviden az, hogy végtelenül megszeretett egy eszményiesnek vélt férfit, benne feltétlenül megbízott. A csalódás keserű fájdalma megtörte angyali lelkét, nagy bűnt követett el. Megbánta bűnét és utóljára ellenmondott az ördög csábításainak. Megtisztulván lelkében, az égbe jutott. Ennek az angyali, magasztos lénynek letörése, hősies küzdelme és megdicsőülése indította Faustot arra, hogy Mephisto-t örökre elhagyja.

Söjtöri Károly.

Szerkesztői üzenet.

Előfizetőinknek megköszönjük a jóindulatú pártfogást és lapunkat ezentúl is az eddig tapasztalt lekötelező figyelmükbe és jóakaratukba ajánljuk.

Dr. APÁTHY ISTVÁN
hagyatékából 1922.

HITÉLETI, TUDOMÁNYOS ÉS SZÉPIRODALMI HAVI FOLYÓIRAT

XIII. ÉVFOLYAM.

SZERKESZTI: HÁM ANTAL DR.

KOLOZSVÁR, 1907-1908.

A KALAZANTINUM

XIII. ÉVFOLYAMÁNAK TARTALMA.

A RÓMAI SZÁM A LAP SZÁMÁT, AZ ARAB PEDIG AZ OLDAL SZÁMÁT MUTATJA.

I. Vezéreszmék és iránycikkelyek.

<i>Pozsgai Rezső</i> A branyiszkói ütközet évfordulóján	VI. 1.
<i>Szabó Mihály</i> Megnyitó beszéd — — — —	III. 2.
<i>Szalay Mihály</i> A költők olvasásáról — — —	IV. 1.
<i>Tompos József</i> Halottak napján — — — —	III. 1.
<i>Waller János</i> Ünnepeinkre — — — —	VII. 1.

II. Hitéleti és theologiai cikkelyek.

A magyar piaristák a vallásoktatás terén	IV. 10. V. 7.
	VI. 7. VII. 7. VIII. 8. IX. 7.
A vallásoktatásra vonatkozó első intézkedések rendünkben — — — — —	V. 3.

III. Emlékbeszédek, kegyeletos megemlékezések.

<i>Juhász Vince</i> Szt. Erzsébet — — — —	IV. 2.
<i>Komáromy Dezső</i> Erdélyi Károly — — — —	X. 1.
<i>Patay József</i> Emlékezés Árpád fejedelmünkről	II. 1.
„ „ Bielek László — — — —	IX. 1.

IV. Tudományos közlemények.

<i>Balanyi György</i> Szt. Imre tisztelete a középkorban	V. 1.
<i>Baltavári Jenő dr.</i> Platon mint nyelvbölcsező	VII. 5.
<i>Biró Vencel</i> Forgách Ferenc mint világtört. író	I. 4.
„ „ Istvánffy Miklós mint világtört. író	IV. 7.
<i>Gúth Miklós</i> Walther von der Vogelweide peda- gógiaja — — — — —	III. 7.

<i>Morvay Ferenc</i> A Szentírás főbb neveléstani elvei — — — — —	I. 10. II. 8.
<i>Patay József</i> Pázmány Péter felfogása Moham- medről — — — — —	VI. 4. VIII. 2.
<i>Schweighoffer Tamás</i> Párhuzam Cicero és szt. Ambrús etikája között „de Officiis“ c. műveik alapján — — — —	I. 2. II. 3. III. 5.
<i>Sík Sándor</i> Mindszenty mint lírikus. — —	I. 8. II. 6.
<i>Szalay Mihály</i> Az utolsó Bátori — —	VI. 2. VII. 4. VIII. 5.
	IX. 3. X. 3.
<i>Tompos József</i> Br. Cörver János Methodusa	VIII. 6. IX. 5.
	X. 4.

V. Költemények.

<i>Kelecsényi János</i> Veni Sancte — — — —	I. 1.
„ „ Róráte a nagyvárosban — — —	IV. 4.
„ „ Glycerio — — — —	VII. 3.
„ „ Ünnepi óda — — — —	VIII. 1.
<i>Sík Endre</i> Kal. szt. József halála — — —	II. 5.
„ „ Az ég ajándéka — — — —	IX. 4.
<i>Sík Sándor</i> Szent Erzsébet ünnepén — —	III. 4.
„ „ Ünnepi óda — — — —	V. 5.

VI. Piaristica.

Acad. Cal. I. 12. II. 11. III. 9. IV. 10. VI. 7. VII. 7.	
	VIII. 7. IX. 7. X. 6.
Alapkövetétel — — — — —	IX. 7.

Cserei József † — — — — — IX.	7.
Egy sub auspiciis doktorrá avatás története —	I. 12.
Erdősi Imre keresztje — — — — — VI.	6.
Fekete Endre — — — — — X.	5.
Horváth Cirill Tirusa — — — — — X.	6.
Jutalmazás — — — — — IX.	7. X. 6.
Kinevezés (Sáfrán József) — — — — — III.	9.
Megbízás (Acsay Antal dr.) — — — — — II.	11.
Ormándy Miklós iskolája — — — — — III.	9.
Pályázat — — I. 12 II. 11. V. 7. VI. 7. VIII. 8. X.	7.
Piarista akademikusk jelöltek 1848-ig — — — — — II.	10.
Piarista írók életrajza — — — — — X.	6.
Révai és az egyházi rend — — — — — III.	9.
Schütz Antal dr. — — — — — VII.	7.
Simai Kristóf és a rajzoktatás — — — — — IV.	10.
Szt. Atyánk arcképei — — — — — I.	11.
Új doktorok (Magony J. Biró V. Pozsgai R.) IX.	7. X. 5.
Új szerkesztő (Prónai Antal dr.) — — — — — V.	6.
Ünnepélyes fogadalom — — — — — III.	9. V. 6.
Ünnepünk — — — — — VI.	6.

VII. Irodalom.

Balásházy Petra Fehér Szárny — — — — — IV.	11.
Bernhard Zsigmond Ar. sz. sz. János beszéde Eutropius érdekében — — — — — IX.	8.
Birkle—Meiszner A choralis ének katekizmusa III.	11.
Erdélyi László dr. Egyházi földesúr és szolgálai a középkorban — — — — — III.	11.

Höyer—Jámbor Kláver szt. Péter — — — — — X.	7.
Jordans József Óvószert a liliomhullás ellen — IV.	11.
Kath hírlapok és folyóiratok — — — — — II.	12. V. 8.
Lukcsics József dr. Középkori pápai adókönyvek X.	8.
Márki Sándor dr. Nemzeti ünnepeken — — — — — III.	11.
Nagy—Mattyasóvszky Vigilate et orate — — — — — III.	11. X. 8.
Naptár: Jézus szt. Szíve — — — — — III.	12.
Szt. Ferenc — — — — — IV.	12.
Szt. István-Társ. — — — — — IV.	12.
Oktató-népkönyvtár — — — — — III.	12.
Pannon Szt. Erzsébet — — — — — II.	12.
Prónai Antal dr. A piaristák színjátéka Pesten a XVIII. században — — — — — IV.	11.
Prónai Antal dr. Csaplár Benedek emlékezete IX.	8.
Schütz Antal dr. Katholikus hitvédelem — — — — — I.	12.
Sörös—Pongrácz Jerosini Brodarics István — II.	12.
Szent Erzsébet-képek — — — — — II.	12.
Szent-István-Társulat kiadványai — — — — — IV.	12. X. 8.
Szt.-István-Társulat rendes tagilletményei 1907-re III.	12.
Szentképek — — — — — X.	7.
Túri Béla A főkegyúri jog és az autonomia — — — — — X.	7.
Uhlyárik Jenő Katholikus hitvédelem — — — — — I.	12.
Vargha Damján dr. Szent Imre-emlékkönyv — — — — — III.	11.

VIII. Szerkesztői üzenetek.

I. 12. II. 12. V. 8. VI. 8. VIII. 8. X. 8.

